

*Дорошенко Ліна Миколаївна,
доктор юридичних наук, доцент, професор
кафедри господарського та адміністративного права
Донецького національного університету імені Василя Стуса
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9748-6358>*

ОЦІНОЧНІ ПОНЯТТЯ «РОЗУМНА ОБАЧНІСТЬ» ТА «СТАНДАРТНА ДІЛОВА ПРАКТИКА» В КОРПОРАТИВНОМУ ПРАВІ

У статті проаналізовано законодавство та правозастосовна практика в контексті інформаційних обов'язків сторін корпоративного договору. Аргументовано, що обізнаність про наявність корпоративного договору є єдиним критерієм потенційної можливості застосування способу захисту прав сторін, як-от визнання договору недійсним. На підставі проведеного дослідження з метою ефективного захисту прав акціонерів (учасників), які не є сторонами такого договору, та прав самого товариства, зроблено висновок про доцільність закріплення на законодавчому рівні правових наслідків для сторін корпоративного договору у разі невиконання ними обов'язку щодо повідомлення товариства про факт наявності такого договору, не розкриваючи його змісту. Аргументовано, що єдиною обізнаною особою про обмеження, встановлені корпоративним договором, повинна бути інша сторона такого договору, з метою чого переважно такий договір і укладається, а саме для того, щоб містити інші тактичні ходи, іншу стратегію, інші положення, які мають бути невідомими широкому загалу. Виокремлено ознаки розумної обачності суб'єкта правовідносин, а саме обачна поведінка – це поведінка (діяння у формі дії, бездіяльності), за якої: 1) суб'єкти правовідносин, зіставляючи зовнішні, об'єктивні, явні та видимі обставини, можуть та повинні знати про наявність / відсутність певних фактичних обставин / юридичних фактів, що мають значення у конкретній ситуації; 2) суб'єкти правовідносин мають не допускати ігнорування вочевидь сумнівних ситуацій, а за їх появи повинні вжити певних заходів з метою запобігання виникненню негативних юридичних наслідків для себе. Обґрунтовується, що вживання оціночної категорії, як-от «розумна обачність», не сприяє реалізації принципу правової визначеності, передбачуваності судової практики та сталості господарського обороту, а така позиція національних судів фактично ставить під сумнів презумпцію добросовісності сторони, права якої порушено.

Ключові слова: *корпоративні спори, сфера господарювання, судовий захист прав суб'єктів господарювання, договір, недійсність договору, презумпція обізнаності, розумна обачність, стандартна ділова практика, добросовісність та розумність.*

Постановка проблеми. Трендами у судовій практиці сьогодні є застосування категорій «розумна обачність» та «стандартна ділова практика». Вважається, що такі тенденції під час формування правозастосовної практики в Україні є прогресивними, проте залишається багато спірних питань, щодо яких Верховний Суд не висловив свою позицію, або наявні позиції суду, які вимагають більш глибокого аналізу правової проблеми та однозначності. Така правова невизначеність змушує бізнес та юридичну спільноту «тримати руку на пульсі» під час регулювання правовідносин між контрагентами в «дусі з часом», врахо-

вуючи водночас найбільш актуальний сьогодні спосіб. Зокрема, необхідність врахування підходів новітньої судової практики стосується і сторін корпоративного договору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові розвідки щодо проблематики різних аспектів, пов'язаних з проблемними питаннями укладення та виконання корпоративних договорів, здійснювали такі правники: О. В. Гарагонич, Ю. М. Жорнокуй, М. О. Ніколенко, М. М. Сигидин, Л. В. Сіщук, І. В. Спасибо-Фатєєва, Н. В. Щербакова та ін. Проте застосування в правозастосовній практиці оціночних категорій «розумна обачність», «стандартна ділова практика», «добросовісність» та інших численних інноваційних правових конструкцій під час вирішення корпоративних спорів потребує додаткового доктринального аналізу та нового бачення, оскільки в господарсько-правових наукових дослідженнях це питання не отримало концептуальної розробки, а дослідження окремих питань, дотичних до цієї проблематики, здійснювалося до появи нових підходів у судовій практиці, і відповідно без можливості порівняння таких підходів суду з судовою практикою в інших країнах та без оцінки ефективності і доцільності таких підходів для прогнозованості та усталеності національної судової практики. Отже, сьогодні існує об'єктивна необхідність у системному науковому аналізі правової доктрини та правозастосовної практики щодо вживання вищезазначених оціночних категорій, дослідженні ефективності та доцільності їх застосування під час вирішення корпоративних спорів, враховуючи необхідність дотримання балансу у використанні судами таких категорій і недопущенні зловживань та знецінення норм законодавства під час вирішення таких спорів.

Метою статті є оцінка доцільності використання правових категорій «розумна обачність», «стандартна ділова практика» в національній правозастосовній практиці під час вирішення корпоративних спорів.

Виклад основного матеріалу. Одним зі способів захисту прав сторін корпоративного договору в законодавстві визначалося *визнання договору щодо прав на акції та/або прав за акціями, укладеного стороною корпоративного договору на його порушення, недійсним* за позовом заінтересованої сторони корпоративного договору. Це можливо лише у разі, якщо буде доведено, що інша сторона договору *знала або мала знати про обмеження, передбачені договором між акціонерами* (абз. 2 ч. 3 ст. 26¹ Закону про АТ 2008 року) [1]. Зараз цей закон вже нечинний, проте в період з 18 лютого 2018 року (*прим. авт.* – 18 лютого 2018 року набрав чинності Закон України від 23 березня 2017 р. № 1984-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів» [2]) до 2022 року (*прим. авт.* – 1 січня 2023 року набрав чинності Закон про АТ 2022 року [3]) укладено певну кількість корпоративних договорів, на які буде розповсюджуватися дія Закону про АТ 2008 року, чинного на той час. У рі-

шенні КСУ від 09.02.1999 № 1-рп/99 у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) зазначено, що принцип незворотності дії законів та нормативно-правових актів в часі закріплений у ч. 1 ст. 58 Конституції України. Цей принцип треба розуміти так, що до події, факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або відбувалися. Отже, дія закону чи іншого нормативно-правового акта поширюється тільки на ті відносини, які виникли після набуття ним чинності. Це є однією з гарантій правової стабільності. Надання зворотної дії в часі нормативно-правовим актам може бути передбачене шляхом прямої вказівки про це в законі або іншому нормативно-правовому акті [4].

Взагалі щодо інформаційних обов'язків сторін корпоративного договору (і це стосується не тільки знань щодо обмежень, передбачених таким договором), треба зазначити, що приписами абз. 2 ч. 3 ст. 26¹ Закону про АТ 2008 року було уточнено порядок розкриття інформації про наявність договору між акціонерами у ПАТ шляхом вказівки, що вона розкривається у порядку, встановленому Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок» (який на той час мав таку назву) для розкриття особливої інформації про емітента [5]. Інформація про наявність корпоративного договору, укладеного акціонерами ПАТ, підлягала обмеженому розкриттю. Відповідно до ч. 2 ст. 41 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» (назва Закону в попередній редакції), строки, порядок і форми розкриття особливої інформації про емітента та додаткових відомостей, що містяться у такій інформації, встановлюються НКЦПФР. Частиною 3 ст. 41 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» встановлювалось, що особлива інформація про емітента є відкритою і в обсязі, встановленому НКЦПФР, підлягає оприлюдненню емітентом шляхом: розміщення у загальнодоступній інформаційній базі даних НКЦПФР про ринок цінних паперів (далі – ЗДІБД); опублікування в одному з офіційних друкованих видань Верховної Ради України, КМУ або НКЦПФР; розміщення на власному вебсайті. ЗДІБД НКЦПФР про ринок цінних паперів – це інформаційний ресурс, який є основою ефективної взаємодії між регулятором, емітентами, інвесторами та громадськістю у частині реалізації повноважень Комісії щодо оприлюднення і доступу до інформації про діяльність емітентів цінних паперів [6]. НКЦПФР встановлює додаткові вимоги до розкриття особливої інформації про емітента та вживає заходів щодо її розкриття (ч. 4 ст. 41 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» в попередній редакції, ч. 1 ст. 128 Закону України «Про ринки капіталів та організовані товарні ринки» – цей же Закон в новій редакції). Підпунктом 3 п. 1 гл. 1 розділу III Положення про розкриття інформації емітентами цін-

них паперів, затвердженого Рішенням НКЦПФР від 03.12.2013 № 2826, визначено, що до особливої інформації емітента цінних паперів, серед іншого, належать відомості *про наявність, строк дії та сторони акціонерного договору*.

У повідомленні про укладення корпоративного договору розкривається така інформація: 1) дата отримання товариством повідомлення про укладення договору між акціонерами від однієї зі сторін такого договору; 2) номер та дата укладання договору; 3) сторони договору (із зазначенням: прізвища, імені, по батькові або найменування власника (власників) акцій, ідентифікаційного коду юридичної особи – резидента або коду / номера з торговельного, банківського чи судового реєстру, реєстраційного посвідчення місцевого органу влади іноземної держави про реєстрацію юридичної особи (для юридичної особи – нерезидента) власника (власників) акцій); 4) дата набрання чинності договору та строк або термін дії договору. Положеннями п. 3 ч. 1 ст. 128 Закону України «Про ринки капіталів та організовані товарні ринки» визначено також, що до особливої інформації про емітента належать відомості про наявність, строк дії та сторони акціонерного договору; ч. 3 цієї ж статті встановлено, що НКЦПФР встановлює додаткові вимоги до розкриття особливої інформації про емітента та вживає заходів для її розкриття.

Хоча ЗДІБД і є аналітичним інструментом та дає змогу отримати інформацію про компанії, їх фінансові показники та оприлюднену емітентами інформацію, до якої належать і відомості про корпоративний договір, поряд з тим цей ресурс не дає можливості здійснити вибірку за видом інформації (тобто не можна з'ясувати кількість укладених корпоративних договорів в акціонерних товариствах у межах України, проаналізувати поширеність використання цієї конструкції), на ньому відфільтрувати інформацію можна лише за конкретним учасником ринку капіталів. Тобто з отриманням інформації *щодо наявності корпоративного договору* між учасниками товариства можуть виникнути певні труднощі.

До того ж ані ГК України, ані ЦК України, ні спеціальні закони про АТ 2008 та 2022 років не передбачали(ють) правових наслідків у разі порушення зобов'язання щодо повідомлення товариством про укладений корпоративний договір, що є суттєвим упущенням законодавця. Забезпечення певного мінімуму розкриття інформації про наявність корпоративного договору є гарантією забезпечення прав акціонерів, які не є сторонами такого договору. Варто зазначити, що внаслідок такого неповідомлення можуть постраждати не тільки акціонери, які не є стороною корпоративного договору, а також і безпосередньо товариство. Тому з метою ефективного захисту прав акціонерів, які не є сторонами такого договору, та прав самого товариства вбачається необхідним на законодавчому рівні встановити певні правові наслідки для сторін корпоративного договору у разі невиконання ними обов'язку щодо повідомлення товариства про факт наявності такого договору, не розкриваючи, звісно, його змісту.

Отже, доцільним видається включення в законодавство положення про те, що у випадку неповідомлення про факт існування корпоративного договору у випадках, передбачених законом, такий договір може бути визнаний недійсним за позовом акціонера або товариства, які не є сторонами такого договору. Закріплення в законодавстві цієї пропозиції сприятиме дисциплінованості сторін корпоративного договору, їх стимулюванню до виконання вимоги про повідомлення товариства і забезпеченню захисту прав інших учасників товариства і безпосередньо самого товариства.

Положеннями абз. 2 ч. 3 Закону про АТ 2008 року визначалося, що договір щодо прав на акції та/або прав за акціями, укладений стороною договору між акціонерами на порушення цього договору, *може бути визнаний судом недійсним у випадку*, передбаченому цією нормою, про що йшлося вище. З аналізу вищезазначеної норми законодавства, яка діяла до набрання чинності Законом про АТ 2022 року, можна побачити, що договір, укладений акціонером, іншими сторонами корпоративного договору в порушення умов такого договору, був оспорюваним правочином (за чинним законодавством договір, укладений стороною корпоративного договору на порушення такого корпоративного договору, є нікчемним, якщо інша сторона за договором знала або мала знати про таке порушення (ч. 6 ст. 29 Закону про АТ 2022 року)), проте для корпоративних договорів, укладених за дії Закону про АТ 2008 року, будуть застосовуватися положення про оспорюваність корпоративного договору в цьому випадку). Позиція ВП ВС полягає в тому, що ст. 204 ЦК України закріплює презумпцію правомірності правочину. Ця презумпція означає, що вчинений правочин вважається правомірним, тобто таким, що породжує, змінює або припиняє цивільні права й обов'язки, доки ця презумпція не буде спростована, зокрема на підставі рішення суду, яке набрало законної сили. У разі неспростування презумпції правомірності договору всі права, набуті сторонами правочину за ним, повинні безперешкодно здійснюватися, а обов'язки, що виникли внаслідок укладення договору, підлягають виконанню [7]. Відповідно до статей 16, 203, 215 ЦК України для визнання судом оспорюваного правочину недійсним необхідним є: 1) пред'явлення позову однією зі сторін правочину або іншою заінтересованою особою до іншої сторони чи сторін правочину; 2) наявність підстав для оспорювання правочину; 3) встановлення того, чи порушується (не визнається або оспорюється) суб'єктивне цивільне право або інтерес особи, яка звернулася до суду. За результатами розгляду такого спору вирішується питання про спростування презумпції правомірності правочину та має бути встановлено не лише наявність підстав недійсності правочину, що передбачені законом, але й визначено, чи було порушене цивільне право особи, на захист якого позивач звернувся до суду, яке саме право порушене, у чому полягає його порушення, і залежно від цього у який *ефек-*

тивний спосіб порушене право може бути захищено [8]. В цьому випадку постає питання доведення факту *обізнаності* іншої сторони за договором про існування обмежень, передбачених корпоративним договором. Відтак для застосування відповідного способу захисту на законодавчому рівні встановлено тільки один критерій – *доказ обізнаності про наявність корпоративного договору*, яким були встановлені певні обмеження.

Вбачається, що єдиною обізнаною особою про обмеження, встановлені корпоративним договором, повинна бути інша сторона такого договору, для чого, власне, такий договір і укладається – щоб містити інші тактичні ходи, іншу стратегію, інші правила гри, які мають бути невідомими широкому загалу.

Процедура доведення обізнаності сторони на практиці може виявитися дуже складною, що підтверджується актуальною судовою практикою, хоча і з іншим предметом спору, але аналогічною в підходах щодо поведінки заінтересованої особи. Так, ВС прийняв Постанову від 17 березня 2021 р. у справі № 922/634/19, в якій викладено неоднозначну тезу щодо *«розумної обачливості»*. Суд в цій справі критично оцінив твердження відповідача, що він не знав і не міг знати про те, що придбаває частку, щодо якої існували триваючі судові спори (п. 50). Суд наголосив, що при придбанні майна покупець мав би проявляти розумну обачливість і дослідити історію вибуття майна у попередніх власників – учасників товариства хоча б за *останні три роки*, що є *стандотною діловою практикою* при купівлі частки у статутному капіталі товариства, особливо у розмірі 100 % [9]. Вбачається, що відносини, коли порушено права акціонера укладенням договору між іншими акціонерами, про який він не знав і сторони такого корпоративного договору не повідомили товариство про факт його укладення, також можна підвести під тезу, що такий акціонер не проявив *«розумну обачливість»*.

Поняття *«розумної обачності»* в правозастосовній практиці використовується в низці Постанов Верховного Суду в контексті інших відносин – земельних (п. 55 Постанови ВП ВС 23 листопада 2021 року у справі № 359/3373/16-ц, п. 147 Постанови ВС КГС 14 лютого 2024 року у справі № 914/1259/22, п. 51 Постанови ВС КГС 10 січня 2024 року у справі № 916/619/22); цивільних (п. 55 Постанови ВС КЦС 10 березня 2021 року у справі № 753/731/16) тощо.

З аналізу положень вищезазначених постанов ВС можна виокремити ознаки розумної обачності суб'єкта правовідносин. Обачна поведінка – це поведінка (діяння у формі дії, бездіяльності), за якої:

1) суб'єкти правовідносин, зіставляючи зовнішні, об'єктивні, явні та видимі обставини, можуть та повинні знати про наявність / відсутність певних фактичних обставин / юридичних фактів, що мають значення у конкретній ситуації;

2) суб'єкти правовідносин мають поводити себе як розумні та обачні, тобто не допускати ігнорування вочевидь сумнівних, неоднозначних ситуацій, а уразі

їх виникнення повинні вжити певних заходів з метою запобігання виникненню негативних юридичних наслідків для себе.

Вбачається, що вживання оціночної категорії «розумна обачність» не сприяє реалізації принципу правової визначеності, передбачуваності судової практики та сталості обороту. Така позиція фактично ставить під сумнів презумпцію добросовісності сторони, права якої порушено. Визнання особи добросовісною або недобросовісною попадає в залежність від суб'єктивної оцінки суду. Категорія «розумна обачність» (причому в одному рішенні суд використовує різні терміни «обачність» та «обачливість») розуміється ВС в значенні, що кожна сторона під час укладення договору має поводити себе добросовісно, обачливо й розумно, об'єктивно оцінювати ситуацію. На думку суду, стандарт розумної та обачливої поведінки комерсанта набагато вищий, порівняно зі стандартом пересічної розумної людини. Нереалістичні уявлення й очікування однієї сторони щодо суті чи наслідків правочину не можуть бути кваліфіковані як введення її в оману іншою стороною. Інша сторона не могла розкрити інформацію про помилковість таких уявлень, оскільки вони є вочевидь нерозумними, неочікуваними, нетиповими [10].

Інтерес викликає і оперування конструкцією «стандартна ділова практика», суть якої суд розуміє в тому, що історію стосовно блага, щодо якого є заінтересованість, треба знати «хоча б за останні три роки» [9]. Під час визначення цього строку, імовірно, застосував за аналогією загальний строк позовної давності – три роки, але чи можна це розуміти так, що тепер до всіх відносин у господарському обороті застосовуватиметься саме такий строк? Сьогодні немає визначених критеріїв віднесення практики до «стандартної ділової», в тому числі і строків формування цих стандартів, які б дали підстави вважати її такою.

Наприклад, можна навести приклад стандартної поведінки в контексті виконання договору поруки. Так, у Постанові ВС КГС від 02 листопада 2022 року у справі № 925/367/20 визначається, що відповідно до стандартної ділової практики, боржнику відома особа поручителя, отже, відповідно до позиції суду, презюмується наявність певних відносин між боржником та поручителем (родинних, особистих, ділових, корпоративних, відносин пов'язаності, економічної залежності чи підпорядкування тощо). Саме ці відносини з боржником зазвичай спонукають поручителя взяти на себе додатковий економічний тягар і на безоплатних підставах укласти договір щодо забезпечення зобов'язань боржника [11]. Отже, суд, перераховуючи характер можливих зв'язків між боржником та поручителем, опосередковано підкреслює, що зазвичай у діловій практиці є певна фідуціарність у їх відносинах (принаймні так може бути в цьому випадку, оскільки цей договір поруки був безоплатним, тобто не мав очевидної економічної мети) і навіть презюмує наявність якогось безумовного зв'язку між такими суб'єктами акцесорного зобов'язання.

Поняття стандартної ділової поведінки та розумної обачності зазвичай вживаються разом. Зокрема, у Постанові ВС КГС від 15 лютого 2023 року у справі суд зазначив, що вчиняючи дії щодо придбання цінних активів, ОСОБА_5 не було проявлено достатньої розумної обачливості. Зокрема, в питаннях одержання інформації щодо попередньої долі майна, яке вона набуває, логічним було б врахувати те, що майно, яке пропонується до продажу, розміщено в підвальному поверсі багатоквартирного житлового будинку, де розташовані внутрішньо-будинкові мережі водопостачання та водовідведення, опалення та вентиляції, перевірити фактичну наявність / відсутність рішень органів місцевого самоврядування щодо нерухомого майна, а також судових спорів щодо майна, що є стандартною діловою практикою при придбанні будь-яких цінних активів [12].

Розуміння стандартної ділової практики при придбанні будь-яких цінних активів визначається у п. 90.2 Постанови ВС КГС від 11 листопада 2021 року у справі № 910/8482/18, в якому зазначається, що ТОВ «Білд Коммерс Груп» є господарюючим суб'єктом, який здійснює підприємницьку діяльність, а тому повинно проявляти щодо власних справ більше обачливості, ніж пересічний громадянин чи некомерційна організація. З цих причин ТОВ «Білд Коммерс Груп» повинно було поцікавитися попередньою долею майна, яке воно набуває, зважити на відповідність його оцінки для мети внесення до статутного капіталу ринковій вартості, зіставити ціну майна при внесенні до статутного капіталу та при продажу з торгів тощо.

Застосування подібних конструкцій притаманно і зарубіжним правопорядкам, продуктом яких є в тому числі і ці правові категорії. Як слушно зазначав Рудольф фон Ієрінг: «питання про рецепцію іноземних правових інститутів є питанням не національної приналежності, а простої доцільності. Ніхто не буде нести з далеких країв те, що у нього самого має аналогічну або кращу якість. Тільки нерозумний буде відмовлятися від кори хінного дерева лише на тій підставі, що вона вирощена на чужому полі» [13, с. 23]. Відтак, незважаючи на те, що корпоративні договори у швейцарському Кодексі зобов'язань прямо не поіменовані (за винятком визначення договорів про голосування в п. 1 ст. 663 Кодексу), практики уже протягом багатьох десятиліть визнають дійсність цих договорів в швейцарському праві [14]. Їх дійсність ґрунтується в основному на принципі договірної свободи сторін, закріпленому в ст. 19 Кодексу [15], який можна розглядати в якості одного із наріжних каменів швейцарського Кодексу загалом, а саме згідно з ч. 1, 2 цієї статті умови договору можуть визначатися вільно в межах закону, а застереження, що різняться від передбачених законом, допустимі лише у випадках, коли закон не передбачає обов'язкових форм формулювань або якщо відхилення від передбачених законом умов не суперечить державній політиці та моралі. Частиною 1 ст. 20 цього кодексу визначається, що

договір є недійсним, якщо його умови є неможливими, протиправними або аморальними. Корпоративний договір за швейцарським законодавством повинен бути укладений добросовісно та чесно, тобто сторони повинні діяти з належною обачливістю та дотримуватися принципів доброзичливості та розумної комерційної поведінки. Суди перевіряють, чи відповідає укладений договір принципам добросовісності та чесності, що включає в себе в тому числі і забезпечення взаємної поінформованості сторін про факт укладення договору. Тобто швейцарські суди у своїх рішеннях використовують поняття «розумна комерційна практика», що є подібним до поняття, яке використовується національними судами – «стандартна ділова практика».

Проте розширення меж суддівського розсуду під час вирішення корпоративних спорів на цьому етапі розвитку українського суспільства не є своєчасним, воно не приносить очікуваної правової визначеності, ясності і недвозначності практики та не забезпечує передбачуваності застосування правових норм. Тому вбачається, що інший учасник товариства, безпосередньо товариство, інші особи не повинні самотійно дізнаватися з різних джерел про факт укладення корпоративного договору. Обов'язок щодо повідомлення про це товариства та передачі останнім цієї інформації державному регулятору для розміщення на визначених законодавцем інформаційних ресурсах повинно мати не декларативний характер, а забезпечуватися мірами відповідальності за його невиконання. Сьогодні недобросовісні акціонери, які уклали корпоративний договір, можуть не виконувати зобов'язання щодо повідомлення товариства про факт укладення корпоративного договору без яких-небудь значних ризиків та негативних очікувань для себе. Тому на законодавчому рівні необхідно забезпечити несприятливі наслідки для акціонерів, які уклали корпоративний договір, але не виконали вимоги законодавства про повідомлення товариства, які найбільшою мірою небажані для них, а отже, будуть найбільш ефективними з погляду забезпечення виконання зазначеної законодавчої вимоги, зокрема, такими наслідками може бути визнання корпоративного договору недійсним за позовом заінтересованої сторони, та відповідно застосування всіх наслідків такої недійсності, в тому числі двосторонньої реституції.

Акцент треба зробити на тому, що на законодавчому рівні можна передбачити не нікчемність, а оспорюваність такого договору, оскільки недійсність цього договору впливає і на інші договори, які були укладені його сторонами, тому визнання правочинів, укладених з порушеннями положень корпоративного договору, недійсними буде швидше винятком, ніж правилом.

Щодо оскарження договорів, укладених між стороною корпоративного договору та учасником товариства, який не є стороною такого договору, вбачається, що все не так очевидно. Суди зараз у різних справах з іншими предметами

спору посилаються на «презумпцію обізнаності». Її використання наявне як у рішеннях ЄСПЛ, так і в рішеннях національних судів. Наприклад, у рішенні ЄСПЛ у справі «Тойшлер проти Німеччини» від 04.10.2001 наголошено, що обов'язком заінтересованої сторони є прояв особливої старанності при захисті своїх інтересів [16]. Як зазначив щодо інших правовідносин, але щодо інформаційної обізнаності ВС у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду в своїй ухвалі від 17 листопада 2022 року (справа № 560/5541/20): «недостатньо сказати “Я його не читав!”». Щоб спростувати презумпцію обізнаності, учасник повинен надати відповідні докази “незнання”» [17]. Звісно ж, якщо товариство було повідомлено про укладення корпоративного договору, то ризик, пов'язаний з незнанням факту його укладення, повинен бути покладений на учасників товариства, з огляду на презумпцію обізнаності. Зроблений висновок пояснюється тим, що виключно за таких обставин учасник товариства, який не є стороною корпоративного договору, має можливість вжити необхідних заходів, спрямованих на отримання інформації про його існування. Тобто лише якщо товариство в належний спосіб повідомлене про факт наявності корпоративного договору, тільки тоді учасник товариства, який не є його стороною, повинен проявити необхідну обачність.

Висновки. Отже, в роботі доводиться, що застосування таких оціночних категорій «розумна обачність», «стандартна ділова практика» не сприяє реалізації принципу правової визначеності, передбачуваності судової практики та сталості обороту, а розширення суддівського розсуду в корпоративних спорах на цьому етапі розвитку українського суспільства не є своєчасним. Обґрунтовується, що позиція суду щодо необхідності прояву розумної обачності, яка притаманна стандартній діловій практиці, фактично ставить під сумнів презумпцію добросовісності сторони, права якої порушено. Аргументовано, що інший учасник товариства, безпосередньо товариство, інші особи *не повинні самотійно дізнаватися* з різних джерел про факт укладення корпоративного договору, а обов'язок щодо повідомлення про це товариства повинен мати не декларативний характер, а забезпечуватися застосуванням несприятливих правових наслідків, як-то можливість визнання такого договору недійсним. Обґрунтовується, що якщо товариство було повідомлено про укладення корпоративного договору, то ризик, пов'язаний з незнанням факту його укладення, повинен бути покладений на учасників товариства, з огляду на презумпцію обізнаності. Доводиться, що виключно за таких обставин учасник товариства, який не є стороною корпоративного договору, має можливість вжити необхідних заходів, спрямованих на отримання інформації про його існування, проявивши необхідну розумну обачність.

Список використаних джерел

1. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 50–51. Ст. 384 (втратив чинність).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів: Закон України від 23 березня 2017 р. № 1984-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 10. Ст. 52. (Із змінами).
3. Про акціонерні товариства: Закон України від 27 липня 2022 р. № 2465-IX. *Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення 15.05.2024).
4. Рішення Конституційного Суду України від 09 лютого 1999 р. № 1-рп/99, справа № 1-7/99 за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів). *Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-99#Text> (дата звернення 24.02.2024).
5. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України 23 лютого 2006 р. № 3480-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 31. Ст. 268. (Із змінами).
6. Офіційний вебсайт Загальнодоступної інформаційної бази даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку про ринок цінних паперів. URL: <https://www.stockmarket.gov.ua/> (дата звернення 24.06.2024).
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14 листопада 2018 р., судова справа № 2-1383/2010. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78011437> (дата звернення: 14.05.2024).
8. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22 вересня 2022 р., судова справа № 125/2157/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107706743> (дата звернення 17.04.2024).
9. Постанова Верховного Суду від 17 березня 2021 р., судова справа № 922/634/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95940142> (дата звернення 13.04.2024).
10. Постанова Верховного Суду від 27 січня 2021 р., судова справа № 910/17876/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94643002> (дата звернення 14.02.2024).
11. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 02 листопада 2022 р., судова справа № 925/367/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107370218> (дата звернення 06.12.2024).
12. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 15 лютого 2023 р., судова справа № 911/956/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109239610> (дата звернення 05.12.2024).
13. Ihering, Rudolf von: *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung*. Teil 1. Leipzig, 1852. 356 с.
14. Рішення Верховного суду Швейцарії від 12.06.1962 р. у справі Spinedi c. Bornand et Cavazza, ATF 88 II 172, JT 1963 I 189. *Bundesgericht*. URL: https://www.bger.ch/ext/eurospider/live/fr/php/clir/http/index.php?lang=fr&type=highlight_simple_query&page=1&from_date=&to_date=&from_year=1962&to_year=1962&sort=relevance&insertion_date=&from_date_push=&top_subcollection_clir=bge&query_words=Spinedi+c.+Bornand+et+Cavazza&par

t=all&de_fr=&de_it=&fr_de=&fr_it=&it_de=&it_fr=&orig=&translation=&rank=1&highlight_docid=atf%3A%2F%2F88-II-172%3Afr&number_of_ranks=142&aclaclir=clir (дата звернення 15.07.2023).

15. Schweizerische Eidgenossenschaft. Federal Act on the Amendment of the Swiss Civil Code. URL: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19110009/index.html> (last accessed 25.04.2024).
16. Рішення ЄСПЛ у справі «Тойшлер проти Германії» від 04 жовтня 2001 р. *ECHR: Ukrainian Aspect*. URL: <https://www.echr.com.ua/rishennia-espl/> (дата звернення 15.06.2024).
17. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 17 листопада 2022 р, судова справа № 560/5541/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107370414?fbclid=IwAR3Enq5NhpLhH_npbTygJ8L0bztIrUlokxuASQeCa--ns6Wkh6gJGfYNq8 (дата звернення 10.03.2024).

Doroshenko Lina. The Concepts of «Reasonable Care» and «Standard Business Practice» in Corporate Law

The article analyses legislation and law enforcement practice in the context of information obligations of the parties to a corporate agreement. It is argued that awareness of the existence of a corporate agreement is the only criterion for the potential application of such a way to protect the rights of the parties as void contract. Based on the study conducted, with a view to effective protection of the rights of shareholders (participants) who are not parties to such an agreement and the rights of the company itself, the author concludes that it is advisable to enshrine at the legislative level the legal consequences for the parties to a corporate agreement in case of their failure to fulfil the obligation to notify the company of the fact of existence of such an agreement without disclosing its contents. It is argued that the only person aware of the restrictions established by a corporate agreement should be the other party to such an agreement, and this is why such an agreement is mainly concluded to contain other tactical moves, other strategies, and other provisions which should be unknown to the general public. The author distinguishes the signs of reasonable care of a subject of legal relations, namely, diligent behaviour is behaviour (actions and omissions) in which 1) the subjects of legal relations, comparing external, objective, obvious and visible circumstances, may and should be aware of the presence/absence of certain factual circumstances/legal facts relevant in a particular situation; 2) subjects of legal relations should not ignore obviously dubious situations, and when they arise, they should take certain measures to prevent negative legal consequences for themselves. The author proves that the use of such an evaluative category as 'reasonable care' does not contribute to the implementation of the principle of legal certainty, predictability of judicial practice and stability of economic turnover, and such a position of national courts actually calls into question the presumption of conscientiousness of the party whose rights have been violated.

Keywords: *corporate disputes, business sector, judicial protection of the rights of business entities, contract, void contract, presumption of knowledge, reasonable care, standard business practice, conscientiousness and reasonableness.*